

С. В. Кульчицький

Помаранчева революція

ПОМАРАНЧЕВА РЕВОЛЮЦІЯ — словосполучення, яким позначають рух громадянської непокори, організований прихильниками кандидата від опозиції після 2-го туру президентських виборів 2004 в Україні (див. також [Оксамитова \(кольорова\) революція](#)). П. р. мала форму публічних протестів проти фальсифікації народного волевиявлення: мітингів, демонстрацій, пікетів, страйків, виступів у ЗМІ, звернень до урядів і громадськості ін. країн, блокувань будівель Адміністрації Президента, ВР, КМ, Центральної виборчої комісії (ЦВК) України та ін. Тривала 12 днів — від 22 листопада до 3 грудня 2004. Не залишилися осторонь подій керівники міжнародних організацій, зокрема ЄС, а також уряди РФ і США. У момент найбільшого загострення руху виявили непокору владі деякі державні структури (дипломатичний корпус, СБУ, органи місцевого самоврядування на Заході та у Центрі країни).

Символіка і місце протесту

Вислів «помаранчева революція» з'явився через те, що прихильники кандидата у президенти *В. Ющенко* використовували помаранчевий колір для позначення своєї участі в русі (прапорці, стрічки, шарфи або ін. деталі одягу). Центром подій стала головна площа столиці України — Майдан Незалежності, свої «майдани» виникли у багатьох ін. містах.

Передумови Помаранчевої революції

Перший тур виборів відбувся 31 жовтня 2004 і показав, що у західних і центральних областях перевага була за лідером «Нашої України» В. Ющенком, а у південних і східних — за Прем'єр-міністром *В. Януковичем*. 10 листопада 2004 ЦВК оголосила, що за В. Ющенка подано 39,87 % голосів, за В. Януковича — 39,32 %. Перед 2-м туром В. Ющенко очолив коаліцію політичних сил, керованих *Ю. Тимошенко*, [О. Морозом](#) і [А. Кінахом](#). Штаб В. Януковича зробив ставку на забезпечення максимальної явки виборців на своїй території — у Донбасі. Президент України [Л. Кучма](#) залишився спостерігачем і не використав свій вплив, щоб допомогти висунутому від влади кандидату в президенти. За день до 2-го туру він визнав, що кампанія була брудною, але запевнив, що влада зробить все, щоб вибори відбулися спокійно, не переростаючи у революцію.

Слово «революція» уперше прозвучало з вуст президента. За повідомленням ЦВК, у неділю 21 листопада 2004 В. Янукович здобув на 812 тис. голосів більше, ніж В. Ющенко. Одночасно повідомлялося, що явка на вибори в Донбасі зросла на 843 тис. осіб порівняно з 1-м туром (до 89,5 % від кількості зареєстрованих виборців по Луганській обл. і до 96,7 % — по Донецькій обл.).

Протести і реакція влади

Після закриття виборчих дільниць 30 тис. киян зібралися на Майдані Незалежності й протестували проти фальсифікацій. 22 листопада 2004 кількість протестувальників зросла до 100 тис., до них почали приєднуватися виборці з усіх регіонів країни. 23 листопада було встановлено 400 наметів майже на всю довжину вул. Хрещатик. Штаб В. Ющенка організував пряму супутникову трансляцію з Майдану Незалежності, чим негайно скористалися провідні телеканали світу. Вибух народного гніву в масштабах, що дивували іноземних кореспондентів, був викликаний не стільки неочікуваними результатами президентських виборів, скільки незадоволенням виборців своїм становищем.

Як свідчили соціологічні опитування, народ роками таврував мафіозно-корумпований уклад суспільного життя (див. також *Приватизація*), але влада не звертала на це уваги. 24 листопада 2004 ЦВК затвердила офіційний протокол результатів 2-го туру виборів: В. Янукович — 49,5 %, В. Ющенко — 46,6 %. Одночасно були оголошені остаточні дані організованого опозицією «Національного екзит-полу 2004»: В. Ющенко — 52,9 %, В. Янукович — 44,2 %. Після 3-х днів мовчання виступив Л. Кучма із двома важливими заявами: про незастосування сили до протестувальників і про необхідність знайти вихід шляхом переговорів. Голова парламенту [В. Литвин](#) повідомив, що виборчий закон не дає можливості жодному органу влади скасувати результати виборів, тому потрібно знаходити політичне рішення, яке заспокоїло б суспільство. В. Ющенко заявив, що готовий до повторного голосування 2-го туру, але з новим складом ЦВК.

25 листопада 2004 опозиція створила Комітет національного порятунку, що звернувся до народу із закликом піднятися на захист Конституції України 1996. Верховний Суд України прийняв до провадження скаргу довіреної особи В. Ющенка — М. Катеринчука на постанову ЦВК про результати 2-го туру виборів. Суд заборонив ЦВК до розгляду справи оприлюднити офіційні результати виборів, що означало призупинення процесу передачі влади новообраному Президенту України. 26 листопада 2004 Комітет національного порятунку заблокував під'їзди до будинків Адміністрації Президента, КМ і ВР України, що зробило неможливим нормальне функціонування державних органів.

Пошук шляхів виходу із кризи

З ініціативи президента Польщі [А. Кваснєвського](#) в Маріїнському палаці відбувся «круглий стіл», у якому взяли участь Л. Кучма, В. Ющенко, В. Янукович, а також лідери деяких міжнародних організацій і держав. Під тиском керівників ЄС президент РФ *В. Путін* погодився взяти участь у ньому і доручив це голові Державної думи РФ Б. Гризлову, однак «круглий стіл» не прийняв жодних рішень.

27 листопада 2004 відбулося позачергове засідання ВР України. Голосами 323-х народних депутатів парламент визнав недійсними результати 2-го туру президентських виборів, оскільки вони пройшли із порушеннями виборчого законодавства, голосами 270-ти депутатів висловлено недовіру ЦВК. Дії судового і законодавчого органів влади перевели проблему, що постала, із політичної в юридичну площину. Це з великою вірогідністю визначало майбутнє рішення Верховного Суду України: призначити повторне голосування. Тому в наступні кілька днів протистояння набуло гостроти. Пізніше В. Литвин визнав, що у ніч на 29 листопада 2004 країна стояла за крок від громадянської війни. 1 грудня 2004 знову зібрався парламент і голосами 228-ми депутатів прийняв рішення про відставку уряду В. Януковича. Другий раунд «круглого столу», що зібрався у цей же день, теж закінчився безрезультатно. Усі чекали завершення розгляду справи у Верховному Суді України. Соціологи Центру імені О. Разумкова (Київ) оприлюднили результати опитування: 45 % громадян підтримували акції протесту, 40 % — засуджували їх.

Рішення Верховного Суду і повторне голосування

На 12-й день П. р., 3 грудня 2004, Верховний Суд України оголосив вердикт: з огляду на неможливість визначити результати реального волевиявлення виборців, провести 26 грудня 2004 повторне голосування. Рішення, прийняті вищою судовою інстанцією, не можна було оскаржити, тому значна частина прибічників В. Януковича погодилася з повторним голосуванням. Проведені соціологами 6—9 грудня 2004 заміри громадської думки показали, що 61,9 % опитаних громадян підтримали вердикт Верховного Суду України. Питома вага підтримки зростала від 39,6 % на Сході до 44,0 % на Півдні, 75,5 % у Центрі, 91,8 % на Заході.

Революційна напруга, що виявилася неочікуваною за своєю інтенсивністю для української влади, міжнародної громадськості та рядових учасників подій, раптово спала, і справу взяли у свої руки політики. О 20-й годині 6 грудня 2004 у Маріїнському палаці розпочався третій раунд «круглого столу», що тривав до 2-ї години ночі наступного дня. Гострі дискусії розгорнулися щодо змін у законі про вибори, формування складу ЦВК і характеру політичної реформи. Погоджуючись на зміни у виборчому законі та перегляд складу ЦВК, Л. Кучма заручився згодою В. Ющенка змістити центр влади від президента до парламенту і уряду.

Вплив революції на політичну систему України

8 грудня 2004 ВР України затвердила «у пакеті» всі домовленості, що перетворювали Україну на парламентсько-президентську республіку. 26 грудня 2004 відбулося повторне голосування 2-го туру виборів, на якому В. Ющенко отримав 51,99 % голосів, В. Янукович — 44,2 %. В усіх 3-х голосуваннях кожен суперник перемагав на «своїй» території: В. Ющенко — у 16-ти областях Західного і Центрального регіонів, а також у Києві, В. Янукович — у 8-ми областях Південного і Східного регіонів, а також в АР Крим і Севастополі. За оцінками соціологів, в акціях громадянської непокори брали участь від 5-ти до 6-ти млн осіб. «Верхи» суспільства, безвідносно до кольорів, які вони обирали, почали уважно ставитися до виборців. Внаслідок цього у політиці урядів України запанував популізм, несумісний із системними реформами.

Рекомендована література

1. Паніотто В., Марченко Н. Екзит-пол під час другого туру виборів 2004: Перебіг і результати // Національна безпека і оборона. 2004. № 10;
2. Гальчинський А. Помаранчева революція і нова влада. К., 2005;
3. Кульчицький С. Українська революція 2004. К., 2005 (частина накладу — під назвою «Помаранчева революція»); Кушнарєв Е. Конь рыжий: Записки контрреволюціонера. Х., 2005;
4. Литвин В. М. Україна-2004: Події. Документи. Факти. Т. 1—3. К., 2005;
5. «Оранжевая» революция: Версии, хроника, документы. К., 2005;
6. Паніна Н. Українське суспільство 1994—2005: Соціологічний моніторинг. К., 2005;
7. A. Wilson. Ukraine's Orange Revolution. Yale, 2005;
8. A. Aslund, M. McFaul. Revolution in Orange: The Origins of Ukraines Democratic Break through. Carnegie Endowment for International Peace. 2006;
9. F. Strasser. Zivilgesellschaftliche Einflüsse auf die Orange Revolution // Soviet and Post-Soviet Politics and Society. Vol. 29. Hannover, 2006;
10. Касьянов Г. Україна 1991—2007: Нариси новітньої історії. К., 2007;
11. Головка В. Помаранчева революція та її наслідки // Україна і виклики посттоталітарного транзиту (1990—2019). К., 2021.

Бібліографічний опис:

Помаранчева революція / С. В. Кульчицький // Енциклопедія Сучасної України [Електронний ресурс] / Редкол.: І. М. Дзюба, А. І. Жуковський, М. Г. Железняк [та ін.] ; НАН України, НТШ. – К. : Інститут енциклопедичних досліджень НАН України, 2024. – Режим доступу: <https://esu.com.ua/article-883267>

2001-2025 © Ця енциклопедична стаття захищена авторським правом згідно з чинним законодавством України ([докладніше](#)).